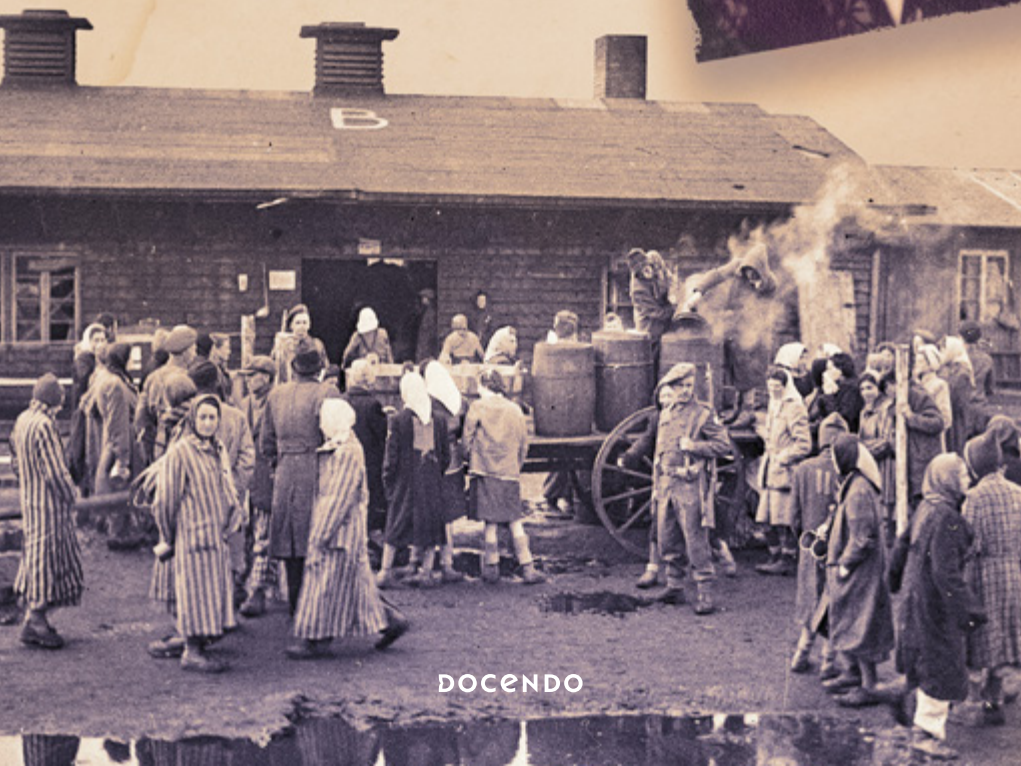

Renata Laqueur

BERGEN- BELSENIN PÄIVÄKIRJA

DOCENDO

**BERGEN-BELSENIN
PÄIVÄKIRJA**

Renata Laqueur

**BERGEN-
BELSENIN
PÄIVÄKIRJA**

Maaliskuu 1944–huhtikuu 1945

Esipuhe ja jälkisanat Saskia Goldschmidt
Toimittanut Saskia Goldschmidt

Suomentanut Merja Sainio

DOCENDO

Ensimmäinen painos

Tuoteturvallisuusasioihin liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@docendo.fi

Hollanninkielinen alkuperäisteos: *Dagboek uit Bergen-Belsen*,
1965, 1979, 2021

© Renata Laqueurin oikeudenomistajat ja Meulenhoff Boekerij
bv, Amsterdam, 2021

© Esipuhe ja jälkisanat Saskia Goldschmidt, 2021
Yhteistyössä Sebes & Bisseling Literaryn kanssa.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

The publisher gratefully acknowledges the support of the Dutch
Foundation for Literature.

Suomenkielinen laitos:

© Docendo, 2025

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.
www.docendo.fi

Suomennoksen termistön apuna:

André Swanström: *Hakaristin ritarit. Suomalaiset SS-miehet,
politiikka, uskonto ja sotarikokset*. Atena 2018.

Suomennos: Merja Sainio

Kannen kuva: Alamy ja Saskia Goldschmidtin arkisto

Kansi: Justine Florio/Taittopalvelu Yliveto Oy

Taitto ja ulkoasu: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-850-126-8

Painettu EU:ssa

SISÄLLYS

RENATAN PÄIVÄKIRJA

Saskia Goldschmidt: Esipuhe.....7

BERGEN-BELSENIN PÄIVÄKIRJA.....21

Osa 1 – Päiväkirja..... 27

Osa 2 – Kapo-aika169

Osa 3 – Juna187

KAKSI TAPAA NÄHDÄ JOSEF KRAMER255

AVIOLIITTO EI OLE HELVETTIÄ VARTEN

Saskia Goldschmidt: Jälkisanat..... 263

Sanasto: leirikieltä ja natsien termejä 297

Loppusanat ja kiitokset.....301

RENATAN PÄIVÄKIRJA

Saskia Goldschmidt: Esipuhe

Hyvä kustantaja,

eikö olekin ironista, että Te julkaisette tekstejäni vain siksi, etten minä enää ole elävien kirjoissa?

... Olen aina ajatellut, että kuolleiden ihmisten tekstit, varsinkin niiden, joille kuolema on tullut liian varhain tai jotka ovat tehneet itsemurhan, menevät kaupaksi paljon paremmin kuin siinä tapauksessa, että he eläisivät...

Ehkä minun keskitysleiripäiväkirjastani olisi tullut maailmankuulu, jos olisin kuollut Bergen-Belsenissä, sen sijaan että elin vielä viisikymmentä (?) vuotta.¹

¹ Renata Laqueurin alkuperäinen teksti:

Dear publisher,

Is not it ironic that you will print my writings only because I am not alive any more?

... I have always thought that the writings by dead persons, especially if death came untimely or by suicide, will sell far better than if they had gone on living...

Perhaps, if I had died in Bergen-Belsen rather than continued to live another fifty (?) years, my own concentration camp diary might have become known all over.

Tämän erikoisen tekstin, joka lienee kirjoitettu vuoden 1979 paikkeilla, löysi David Cramer – Renata Laqueurin (1919–2011) sisarenpoika ja testamentin toimeenpanija – Renatan jäämistöstä kesällä 2020. Olin ottanut Davidiin yhteyttä, koska yllättäen oli tarjoutunut mahdollisuus julkaista Renatan päiväkirja uudelleen.

Renata avioitui vuonna 1941 isäni Paul Goldschmidtin kanssa. Nuoruudessani kuulimme usein, että ilman Renataa isäni ei olisi selvinnyt hengissä keskitysleiriltä. Renata oli isän pelastaja, mutta paljota enempiä emme hänestä tienneet. Hän oli aina hieman hämärä hahmo kaukaisessa New Yorkissa, jonne oli muuttanut erottuaan isästani 1950-luvun alkuvuosina. Mutta kun hänen päiväkirjansa julkaistiin Alankomaissa keväällä 1965, kaksikymmentä vuotta vapautumisen jälkeen, se sai perheessämme tärkeän sijan. Uteleminen leiristä tuntui hyvin epämukavalta ja tunkeilevalta, joten niin ei tehty. Siitäkin huolimatta, että isäni viittasi lähes päivittäin peiteltyin sanankääntein Bergen-Belseniin, nälkään ja nöyryytykseen, siihen kuinka hän oli jo kuoleman kielissä, kun venäläiset vapauttivat heidät. Toisinaan yritin saada tietää jotain enemmän, vaikka minua hävetti kysyä. Isä vastasi aina: ”Katso vain Renatan päiväkirjasta. Siinä on kaikki.” Päiväkirjasta tuli minulle isäni kärsimyksen tietosanakirja.

Vasta paljon myöhemmin, aikuisena, kun tutkin omaa sukhistoriaani ja niiden sukulaisten kohtaloita, jotka eivät ”olleet palanneet”, ja luin Renatan päiväkirjaa uudelleen, käsitin että päiväkirja ei ollut pelkästään todiste kauheasta ajasta, vaan myös hyvä ja paikan päällä kirjoitettu kertomus. Renata Laqueur ei ollut vain isäni pelastaja, hän oli myös taitava kirjoittaja. Työstäessäni esikoisteostani

otin häneen yhteyttä, jotta saisin tietää enemmän hänen suhteestaan isääni. Alkuun hän oli innostunut, mutta sitten sain seuraavan sähköpostiviestin: *"After days of thinking, I ask you to please stop asking me 'to remember'"* ("Mietittyäni asiaa päiväkausia toivon, ettet ystävällisesti enää pyydä minua 'muistamaan'") Hän oli 91-vuotias, ja hänen pyyntönsä oli täysin ymmärrettävä. Onneksi hän halusi kuitenkin jatkaa yhteydenpitoa. Kun hän oli saanut kirjani käsiinsä, hän viestitti minulle. Hän arveli, että minusta tuntui varmasti pahuksen hyvältä (*"damn good"*), kun olin löytänyt kustantajan niin nopeasti, ja harmitteli, että oli itse niin heikoissa kantimissa, muutoin hän olisi itse kääntänyt kirjani englanniksi. Sillä ilman muuta se pitäisi julkaista myös Amerikassa. Silloin en vielä tiennyt, että tämä toive kuvasti hänen monivuotisia pyrkimyksiään saada oma päiväkirjansa englanninkielisenä käännöksenä. Amerikasta oli näet tulleet hänen uusi isänmaansa, sen jälkeen kun hän vuonna 1952 oli kääntänyt selkensä Euroopalle. Alkujaan Renata oli saksalainen, syntynyt 3. marraskuuta 1919 Briegissä. Kaupunki (puolaksi Brzeg) oli siihen aikaan Sleesiassa alueella, joka kuuluu nykyisin Puolaan. Hän oli lääkäri ja endokrinologian professori Ernst Laqueurin ja Margarethe Löwenthalin neljäs lapsi. Vuoden ikäisenä hänet – omien sanojensa mukaan – "rah-dattiin" vanhempiensa ja Hein-veljen kanssa Alankomaihin, josta isä oli saanut professorin viran Amsterdamin yliopistosta. Renataa huomattavasti vanhempi veli Peter ja sisar Gerda jäivät Briegiin isovanhempien luo käymään siellä koulunsa loppuun. Amsterdamissa perheeseen syntyi vuonna 1922 vielä tyttö, Lilo. Renata, Hein ja Lilo kasvoivat suuressa ja kapeassa viisikerroksisessa talossa

vastapäätä arvovaltaista hotelli Amstelia. Renatan ja Lilon oli silti jaettava yhteinen huone, sillä tyttöjen, niin ajatteli isä Laqueur, piti oppia jakamaan.

Isä ja äiti Laqueur olivat syntyperältään juutalaisia, mutta Renatan isä oli nuorena miehenä ottanut kasteen, jotta välttäisi juutalaisia opiskelijoita koskevan numerus clausuksen, pääsykiintiön, jolla rajoitettiin juutalaisten lukumäärää yliopistoissa.

Lauantai-iltaisain isä luki ääneen Goetheä, Schilleriä ja Shakespearea, ja äiti Margarethe, ei ollenkaan hassumpi maalari ja laulaja, otti lapset mukaan museoihin, konsertteihin ja tanssiesityksiin. Äiti piti huolen siitä, että kaikki kolme oppivat soittamaan jotakin instrumenttia. Hän oli ystävällinen emäntä kotimaisille ja ulkomaisille tutkijoille, muusikoille, näyttelijöille ja muille taiteilijoille, joita vieraili runsaasti Sarphatikade-kadun varrella sijaitsevassa kodissa. Vuodesta 1933 alkaen, jolloin Hitler nousi valtaan ja juutalaisten elämä Saksassa kävi vaaralliseksi, Sarphatikadelle ilmaantui yhä enemmän saksalaisia pakolaisia, jotka etsivät yösijaa, työtä ja muuta apua – sitä myös annettiin, aina kun mahdollista.

Renata oli luonteeltaan kupliva lapsi, joka oli niin paljon äänessä, että sai lempinimen Gacka, ”suupaltti”. Kun hän oli hieman vanhempi, isä nimitti häntä ”synkkämieliseksi”, koska hän oli kapinallinen eikä vastannut perinteistä naiskuvaa. Hän suoritti vaivatta yläkoulun ja lukion Hervormd Lyceumissa. Sen jälkeen hän halusi opiskella kirjallisuutta yliopistossa, mutta isän mielestä hän oli ”nätti mutta tyhmä” ja menisi kuitenkin naimisiin, joten opiskelu olisi hukkaan heitettyä. Hänen toivettaan opiskella muotia Pariisissa – Renata piti piirtämisestä ja piirsi hyvin – ei isä

Laqueur ottanut kuuleviin korviinsa. Hän lähetti Renatan Schoeversille, kansainväliseen sihteerikoulutukseen, jossa tämä opetteli charlestonin tahtiin pikakirjoitusta niillä neljällä kielellä, joita puhui lähes virheettömästi.

Vuonna 1938 Renatan veli Peter avioitui. Vieraat odottivat hääpaikan suuressa hallissa. Ovi avautui. Sieltä ei ilmestynytäkään vihkipari, vaan isä Laqueur, kädessään kostutettu lautasliina. Sen kanssa hän marssi päättäväisesti 17-vuotiaan Renatan luo ja pyyhki kiivaasti huulipunaa hänen huuliltaan samalla kun ilmoitti kovaäänisesti: ”Minun tyttäreni ei ole huora.” Myöhemmin Renata muisteli tätä välikohtausta usein ja lausui joka kerta saman loppukaneetin: ”Siitä alkaen olen aina käyttänyt huulipunaa.”

Renata valmistui sihteeriksi vuonna 1940. Samana vuonna, 10. toukokuuta, tunkeutuivat saksalaiset Alankomaihin. Alankomaat antautui 15. toukokuuta, Rotterdamin pommituksen jälkeen. Kuningashuone ja hallitus pakenivat Englantiin, minkä jälkeen miehittäjällä oli vapaat kädet toteuttaa tasaista tahtia alankomaalaisten juutalaisten eristäminen ja karkotus. Ensimmäisinä kuukausina se ei vaikuttanut vielä kovin pahalta. Kesä kului melko huolettomasti, ja Renata tapasi pyöräretkellä Amstelin varrella Paul Goldschmidtin, viisi vuotta vanhemman juutalaisen puheterapeutin, jonka isä oli Maurits Goldschmidt, kahvin ja teen tukkukauppias. Renata ja Paul pyöräilivät, tekivät eväsretkiä, flirttailivat, kuhertelivat ja olivat rakastuneita. Samaan aikaan juutalaisia koskevat säännökset muuttuivat ankarammiksi: lokakuussa 1940 virkamiesten piti antaa selvitys arjalaisuudestaan ja juutalaiset irtisanottiin julkisista viroista. Sen jälkeen kieltoja ja suosituksia tuli kaiken aikaa yhä enemmän ja useammin. Juutalaisten piti rekis-

teröityä, he saivat henkilöpapereihinsa J-kirjaimen, juutalaislasten oli mentävä juutalaisiin kouluihin, juutalaiset eivät saaneet enää omistaa yrityksiä ja ne pakkolunastettiin, heidän piti luopua varoistaan ja omaisuudestaan (luovuttaa ne miehittäjän perustaman Liro-pankin haltuun; suom. huom.), he eivät saaneet enää näyttäytyä puistoissa, uimaloissa, julkisessa liikenteessä, teattereissa tai elokuvissa. Heillä ei saanut olla hallussaan autoa, polkupyörää tai puhelinta. Juutalaisia kiellettiin muuttamasta pois Amsterdamista, ja muualta maasta juutalaisten piti asettua asumaan Amsterdamiin. He eivät saaneet enää harrastaa seksiä eivätkä mennä naimisiin ei-juutalaisten kanssa, ja heillä oli velvollisuus käyttää vaatteissaan juutalaistähteä, jotka heidän piti hankkia neljällä sentillä kappale.

Olemassaolosta tuli yhä epävarmempaa.

Renatan isällä oli paljon suhteita saksalaishallinnon ylempiin piireihin ja ulkomaille. Se johtui hänen sotilasurastaan Saksan armeijassa ensimmäisen maailmansodan aikana ja ansioistaan sukuhormoni testosteronin löytäjänä ja kansainvälisesti tunnetun hormoneja valmistavan lääkeyrityksen Organonin yhtenä perustajana.

Mahdollisuus lähteä maasta pois oli todennäköisesti yksi niistä syistä, minkä takia Renata ja Paul solmivat avioliiton melko hätäisesti 24. joulukuuta 1941. Renata kertoi myöhemmin, että oli mennyt naimisiin Paulin kanssa, koska tämä oli ensimmäinen mies, jonka kanssa hän oli mennyt sänkyyn. Mutta merkitystä on varmasti ollut tuon ajan epävarmuudella, mahdollisuudella – vaikka pienelläkin – välttyä kaikesta huolimatta natsihallinnolta ja toiveella siitä, ettei jäisi yksin mahdollisessa maastamuu-tossa. Renatan hääpuku oli ommeltu vanhasta verhosta,

ja sen malli sai ajattelemaan Scarlettin pukua *Tuulen viemässä*. Morsiusparin isät eivät uskoneet liiton kestävyyteen. Testosteronin löytäjä kuuluu kuiskineen kahvikuninkaalle: ”Hetimitä kun sota on ohi, nämä kaksi eroavat.” Herrat sopivat keskenään, että mahdollisessa avioerossa ei kajottaisi toisen osapuolen varoihin.

Heinäkuussa 1942 alkoivat joukkokarkotukset Alankomaista. Juutalaiset määrättiin ilmoittautumaan ”työleirille”, mutta kun kiinnostus ei ollut kovin suurta, natsit järjestivät ratsioita, joissa juutalaiset pidätettiin kaduilla, haettiin kodeistaan ja vietiin Hollandse Schouwburg-teatteriin. Sieltä matka jatkui Westerborkiin, kokoamisleirille, viimeiselle asemalle Alankomaissa ennen karkotusta itään. Natsien käskystä muodostettiin juutalaisneuvosto, *Judenrat*, jonka piti saada karkotukset sujumaan täsmällisesti. Siihen tarkoitukseen otettiin käyttöön *Sperren*, henkilötodistusten leimat, jotka lupasivat vapautuksen kuljetuksesta toistaiseksi – *bis auf weiteres*. (Niin sanottu *120 000 Sperren* oli leima, jonka sai ”erityisistä ansioista” tai koska siitä oli maksettu paljon.) Näiden leimojen avulla seka-avioliitossa olevat, kastetut juutalaiset, timanttialan juutalaiset, keskeisessä asemassa työskentelevät juutalaisneuvoston jäsenet ja juutalaiset, joilla oli sukulaisia Palestiinassa, saattoivat saada lykkäystä karkotuksille, mikä ei ollut lainkaan vähäpätöinen asia. Alussa ihmiset, joilla ei ollut rahaa tai suhteita, vietiin pois, suoraan tuhoamisleireille, joita ei tietenkään kutsuttu sellaisiksi. Mitä paremmin juutalaisvaino alkoi sujua, sitä useampi *Sperre* mitätöitiin. Alankomaiden säntillisen väestörekisterin, johon kaikki juutalaiset – myös silloin kun he eivät olleet uskonnollisia – oli kirjattu israeliiteiksi, ja Alanko-

maiden virkakunnan innokkaan yhteistyön ansiosta saattoi Alankomaiden valtakunnankomissaari Seyss-Inquart syyskuussa 1943 julistaa maan olevan ensimmäisenä Euroopassa *judenrein* – vapaa juutalaisista.

Ernst Laqueur oli lähettänyt vanhemman poikansa Peterin ennen sotaa Organonin edustajana Argentiinaan. Hein, toinen poika, onnistui välttämään vainon äitinsä väärän ”tunnustuksen” ansiosta, jossa väitettiin, ettei Laqueur ollut hänen isänsä. Renatan vanhin sisar Gerda oli paennut vuonna 1938 miehensä Felix Oestreicherin (tšekkiläinen lääkäri), tämän äidin eli isoäiti Claran ja heidän kolmen tyttärensä – Beaten (s. 1934) ja kaksosten Hellyn ja Marian (s. 1936) – kanssa Karlsbadista Alankomaihin. Professori Laqueurin onnistui hankkia itselleen ja koko perheelle kuljetuksesta toistaiseksi vapauttavat *120 000 Sperren* -leimat. Sitä paitsi hän oli ostanut jokaiselle etelä-amerikkalaiset passit, jotka vaikuttivat tarjoavan myös jonkinlaista suojaa. Vuoden 1942 lopussa näyttikin siltä, ettei Laqueurin perheen ja heidän läheistensä tarvinnut toistaiseksi pelätä karkotusta.

Mutta helmikuussa 1943 pahamaineinen, juutalaisia jahdannut Henneicken kolonna, jota luotsasi alankomaalainen Wim Henneicke, teki rynnäkön Paulin sisaren Gustan kotiin. Gusta ja hänen miehensä olivat aktiivisia vastarintaliikkeessä, ja he olivat tehneet varmuuden vuoksi kaikille perheenjäsenille väärennetyt henkilöpaperit. Henneicke onnistui löytämään ne kätkestä savupiipun takaa ja totesi, keille väärennetyt passit oli tarkoitettu. Hän pidätti Gustan, tämän miehen ja pari muuta perheenjäsentä, jotka olivat talossa samaan aikaan, ja sai alankomaalaisen poliisin pidättämään Paulin isän ja Renatan.

Paul välttyi pidätykseltä, sillä hänen väärä passinsa oli kaaoksen keskellä pudonnut kamiinan taakse. Ja niin satuma saneli, että hän sai jäädä makoilemaan sänkyyn, kun Renata vietiin kuulustelun jälkeen vankilaan ja lähetettiin sitten Vughtin keskitysleirille. Oltuaan siellä lyhyen aikaa hänet siirrettiin Westerborkin kokoamisleirille. Puhe- lahjojensa ansiosta Gacka onnistui hankkiutumaan eroon henkilötodistuksensa s-merkinnästä, joka kieli kahnauksista vallanpitäjien kanssa: hänestä oli tullut *strafgeval*, rikollinen. Hänen isänsä teki kaikkensa saadakseen tyttärensä vapaaksi, ja se onnistui: heinäkuussa 1943 Renata palasi Paulin luo pieneen huoneeseen, jossa he asuivat, entisellä Sarphatistraat-kadulla, joka ei enää ollut sen niminen, sillä Sarphati oli ollut juutalainen.

Renata ei koskaan kertonut paljoakaan tästä ensimmäisestä pidätyksestä. Myöhemmät kokemukset saivat oleskelun Vughtissa ja Westerborkissa jäämään taka-alalle. Mutta kirjeessä Paulille Westerborkista 20. toukokuuta 1943 hän kirjoitti, että hänen piti öisin kirjata ihmiset, jotka saapuivat kuljetuksissa (sihteerikoulutukselle löytyi siis välittömästi käyttöä).

Elämä täällä on jotenkin "aavemaista". Ensiksikin koko kirjaamon, Registraturin, mieluolisen kova työ ja varsinkin nämä olosuhteet. Upeat kirkkaat kuutamoyöt, joina nummi elää kevään äänistä, jänönvihma ja orapihlaja tuoksuvat ja herää kaipuu Eichendorffin runojen "todellisuuteen"... Kuunvalossa saapuvien ihmisten aavemaisuus, äkisti heräävä "yöelämä" ja leirin ankara työnteko, kaiken taustalla rauhallinen nummimaisema.

Oltuaan vähän aikaa Vughtissa ja Westerborkissa Renata oli päättänyt lujasti, ettei joudu enää kertaakaan pidätyksi. Hän halusi painua maan alle. Mutta jälleen kerran asiasta päätti hänen isänsä, joka kielsi tyttäätä piileksimästä, sillä se vaarantaisi hänen äitinsä, sisarensa Lilon ja isän elämän. Isä oli lisäksi edelleen vakuuttunut siitä, että kykenisi varjelemaan tyttäriään Gerdaa ja Renataa karkotukselta suhteidensa ja *Sperre*-leimojen avulla.

Niin ei kuitenkaan käynyt. 1. marraskuuta 1943 piti Paulin, Renatan ja Gerdan perheineen ilmoittautua. Oestreicherit haettiin kodistaan Transvaalkade-kadulta. Felix-isä pelkäsi leirin olevan liian rankka toiselle kaksoelle, seitsenvuotiaalle Hellylle, jolla oli astma. Niinpä Felix ilmoitti, että tyttärellä oli kurkkumätä. Natsit, jotka kammosivat tarttuvia tauteja, jättivät tytön matkalla Hollandse Schouwburgiin juutalaiseen hoitokotiin nimeltä De Joodse Invalide. Sieltä eräs hoitaja vei hänet hyvään maanalaiseen osoitteeseen eräälle pienelle maatilalle lähellä Gorsselin kylää. Gerdan perhe, Renata ja Paul saapuivat Westerborkiin Renatan syntymäpäivänä 3. marraskuuta.

Westerborkin leirillä kulisseeja pidettiin (vielä) yllä, vaikka se sijaitsi lohduuttomalla hiekkamaalla ja asumukset olivat parakkeja. Mutta siellä tehtiin työtä ja lapset kävivät koulua. Sairaanhoido oli loistava, koska vankeina oli monia lääkäreitä ja hoitajia. Siellä sai ottaa vastaan paketteja, oli urheilutoimintaa ja leirirevyä, oli konsertteja ja teatteriesityksiä, koska leirille oli kerätty myös Alankomaiden taidealan kerma.

Kammottavinta Westerborkissa oli juna. Tavaravaunujen pitkä letka kyyditti leiristä poikkeuksetta joka viikko tiistaiamuisin tuhat juutalaista sellaisiin määränpäihin

kuin Puolan Auschwitz, Sobibor, Treblinka tai Saksan Bergen-Belsen – paikkoihin, joista kukaan ei ollut koskaan kuullut. Pahaenteisyys johtui siitä, että kaikista näistä niin sanottuihin ”työleireihin” lähteneistä, kaikista vastasyntyneistä, lapsista, aikuisista ja vanhuksista, ei enää koskaan saatu tietää mitään.

Helmikuussa 1944 Renatan appi Pago, 73-vuotias kahvikuningas, lähti kuljetukseen Bergen-Belseniin. Vaikka hän itki hyvästellessään, useimmat ihmiset olivat kohtalaisen optimistisia, koska määränpää oli Bergen-Belsen. Se oli kuitenkin *Vorzugslager*, etuoikeutettujen leiri, ja *Austauschlager*, vaihtoleiri.

Bergen-Belsen oli rakennettu sotilasharjoitusalueen lähistölle ja koostui useista erilaisista leireistä, joista yksi oli venäläisten sotavankien leiri. Huhtikuusta 1943 lähtien käyttöön otettiin etuoikeutettujen leiri ja vaihtoleiri juutalaisvangeille. Sitä nimitettiin *Sternlageriksi*, tähtileiriksi, sillä vankien piti käyttää vaatteissaan juutalaistahteä. Leirin tarkoitus oli pitää reservissä tiettyä kiintiötä juutalaisia, jotka voitaisiin vaihtaa vangittuihin saksalaisiin, esimerkiksi Britannian mandaattialueelta Palestiinasta. Kyseeseen tulivat juutalaiset, joilla oli *120 000 Sperren*, ja ne, joilla oli Palestiinan-sertifikaatti. Alkuun *Sternlager* oli todella etuoikeutettujen leiri, sillä vangit saivat pitää matkatavaransa, ja vaikka miehet, naiset ja lapset nukkuivat eri parakeissa, toisiaan oli mahdollista nähdä. Ja mikä tärkeintä: tuhoaminen ei ollut tällä leirillä tavoitteena.

Sitä mukaa kun Neuvostoliitto eteni idässä, yhä enemmän vankeja siirrettiin tuhoamisleireiltä Bergen-

Belseniin. Liikakansoitus, nälkä ja kammottavat epähygieeniset olot leirillä johtivat vuoden 1944 lopulla maailmanlopun mittoihin. Vähintään 52 000 noin 120 000 vangista kuoli vapautuksen jälkeen nälkään, sairauksiin, SS:n pahoinpitelyyn tai vankeutensa seurauksiin. Niin Bergen-Belsen muuttui kammottavaksi paikaksi, jossa tuhoaminen tapahtui hidastettuna.

Kun Renatan appi helmikuussa 1944 lähti kuljetukseen, vaikutti hengissä säilymisen mahdollisuus *Vorzugs-lagerissa* suuremmalta kuin niin sanotuissa työleireissä. Sitä paitsi Bergen-Belseniin lähteviä karkotettuja ei suljettu tavaravaunuihin, vaan heidät kuljetettiin sinne henkilövaunuissa. Se viritti mieleen toiveikkuutta.

Philip Mechanicus, toimittaja ja Westerborkin kronikoitsija, kirjoitti kirjassaan *In Dépôt* (1964) sen kuljetuksen lähdöstä, jossa kahvikuningas Maurits Goldschmidt oli mukana:

Tiistai 15. helmikuuta 1944:

Lähtö muodostui lopulta paljon tuskallisemmaksi kuin me kaikki yhdessä olimme ajatelleet. On mahdollonta kuvata sanoin, mitä oikeastaan tapahtuu ennen tällaista kuljetusta ja lähtöpäivänä – oli miten etuoikeutettu hyvänsä –, mitä mielessämme liikkuu... Joukko, joka asettuu parakin oven eteen muistuttaa karavaania, joka lähtee juhlallisesti pyhiinvaellukselle kaukaiseen maahan. Kaikkiin pieniin neliönmuotoisiin ikkuna-aukkoihin ahtautuu miehiä ja naisia, jotka huutavat lähtijöille viimeisen tervehdyksen: jokaisessa ikkunassa viimeiset jäähyväiset, kurot-

tavien käsien tiheikkö, kiireesti niiden luo syöksähtävät lähtijät, jotka tarttuvat käsiin ja palaavat taas nopeasti lähtijöiden joukkoon. Jokainen ikkunankehys on elävä, tiivis maalaus liikkuvista ja liikuttuneista ihmisistä, rivi toistensa lähelle asetettuja maalauksia Jan Steenin tapaan, mutta mollissa.

Kuukautta myöhemmin vuorossa olivat Paul ja Renata, Gerda, Felix, isoäiti Clara ja lapset, ja he valmistautuivat kuljetukseen. Renata kirjoitti vielä kirjeen vanhemmilleen:

Harvoin ihmiset lähtivät paremmissa oloissa! Saattaminen on "mahtavaa", eroaminen vaikeaa ja... unohdaminen niin helppoa. En halua itkeä... Ajatukseni ovat usein kaivaten teidän luonanne. "Allen Gewalten zum Trotz". Renata.

J. W. Goethen runosta *Feiger Gedanken* hyvästelyksi lainaamallaan säkeellä *"Allen Gewalten zum Trotz"* ("Vastusta valtaa, rohkene toimia") Renatalla oli ehkä tarkoitus rohkaista itseään suuren runoilijan sanoin matkalla kohti tuntematonta:

*Allen Gewalten
Zum Trotz sich erhalten,
Nimmer sich beugen,
Kräftig sich zeigen,
Rufet die Arme
Der Götter herbei!*

Vastusta valtaa
Rohkene toimia
Kuunaan et taivu
Uhmaten voimia
Turvaten
Jumalten apuun!

Paul ja Renata, Felix, Gerda, isoäiti Clara ja tyttäret Beate ja Maria karkotettiin leirille Lüneburginnummelle, lähelle Cellen pikkukaupunkia, vain 350 kilometrin päähän Westerborkista. Siellä he joutuivat täysin toisenlaiseen maailmaan. Maailmaan, jossa tavanomaisuus ei ollut enää normaalia ja epänormaalista tuli normi. Siellä Renata alkoi kirjoittaa päiväkirjaansa. Se oli vastarintateko, sillä se oli kiellettyä. Hän antoi todistajanlausunnon, ja kirjoittamalla hän pääsi kohoamaan tilanteen yläpuolelle. Niin hän pysyi ihmisenä järjestelmässä, joka oli suunnattu tekemään yksilöistä anonyymiä massaa. Nuori nainen, jonka piti parkkiintua pitääkseen pintansa. Ja joka kirjoitti, jotta ei menettäisi ihmisen tärkeintä omaisuutta: itseään.

Amsterdamissa ja Middelstumissa vuonna 2021

On vain toive selvitä tästä hengissä ja saada turvapaikka: omassa kodissa, omassa sängyssä, jossa voisi olla yksin.

Renata Laqueur vietiin marraskuussa 1944 yhdessä aviomiehensä Paul Goldschmidtin kanssa surullisenkuuluisalle Bergen-Belsenin keskitysleirille, jossa Renata alkoi salaa pitää päiväkirjaa.

Huhtikuussa 1945 Renata ja hänen miehensä saivat kestää viimeisen koettelemuksen: Saksan joukkojen vetäytyessä he joutuivat 2 500 muun sairaan vangin kanssa junamatkalle kohti tuhoamisleiriä. Päivä toisensa jälkeen juna kulki läpi romahtavan Saksan, samalla kun sadat vangit kuolivat.

Nuoren naisen päiväkirja on terävä, autenttinen ja koskettava kuvaus julmassa maailmassa selviytymisestä. Tällä polarisaation aikakaudella tämän kirjan lukeminen on tärkeämpää kuin koskaan.

Teoksessa on hollantilaisen kirjailijan Saskia Goldschmidtin, Renatan ensimmäisen aviomiehen Paul Goldschmidtin tyttären, johdanto ja jälkisanat.

Renata Laqueur (1919–2011) syntyi Hollannissa juutalaiseen mutta protestantiksi kääntyneeseen perheeseen. Maaliskuussa 1943 hänet vangittiin ensimmäisen kerran, ja lopun sota-aikaa hän vietti keskitysleireillä ja vankijunassa. Sodan jälkeen Renata erosi keskitysleirillä hänen kanssaan olleesta ensimmäisestä aviomiehestään ja meni naimisiin unkarilaisen psykiatrin ja puheterapeutin Deso Weissin kanssa, muutti Kanadan kautta Yhdysvaltoihin, väitteli siellä tohtoriksi kirjallisuudesta ja julkaisi myös muiden keskitysleireillä olleiden päiväkirjoja ja muistelmia.

ISBN 978-952-850-126-8

9 789528 501268

99.1

Kannen kuvat: Alamy ja Saskia Goldschmidtin arkisto
Kansi: Justine Florio/Taittopalvelu Yliveto Oy

www.docendo.fi

DOCENDO

